

LEENA LAINE

KUINKA YLITTÄÄ RAJAT?

Naiset Pohjoismaiden urheilujärjestöissä¹

Ensialkuun otsikkoa tarkentava huomautus, joka koskee kirjoitukseni linjanvetoja jatkossa. Naisten toiminta-aluetta määrittäneistä rajoista keskusteltaessa on syytä muistaa, että naiset ovat olleet itsekkin luomassa itselleen rajoja. Rajoja miesten suuntaan, mutta myös toistensa välille. Naisillakin on ollut, ja on, monta eri näkemystä siitä, millaista liikuntakulttuurin - ja naisten liikuntakulttuurin tulisi olla. Myös siksi naisten valitsemat organisoitumisstrategiat ovat olleet erilaisia. Muitakin syitä toki on...

Tässä artikkelissa pohdin naisten 'selviytymisstrategioista' ruumiinkulttuurin ja urheilun alueella Pohjoismaissa. Aihe ja alue ovat myös valmisteilla olevan väitöskirjani kohde. Tarkastelen organisoitumisen kautta sitä, millaisen tien, strategian, kunkin maan naiset ovat valinneet tai katsoneet joutuvansa valitsemaan. Järjestöt eivät ole tässä pääasia (en tee perinteisessä mielessä 'organisaatiotutkimusta') vaan tarkastelen niitä tässä nimenomaan kahden sukupuolen rajanvetojen ilmenemänä.

Tarkasteluajanjakso on pitkä - 100 vuotta-, mutta tältä ajalta nostan esille vain kolme esimerkkiä, vaihetta, jotka näen naisten "taisteluvaiheina", mobilisaatiojaksoina. Esitykseni, kuten koko väitöskirjahankkeen keskiössä ovat Suomi ja Ruotsi, niiden rinnalla Norja; Tanska varsin erilaisine ruumiinkulttuureineen jää lähes sivuun. Suomi saa erityiskohtelun, paitsi lähimpänä itseäni, myös siksi, että naisten organisoituminen siellä on vanhinta, itsenäisintä ja omaleimaisinta.

Olen hakenut 'tapaukseni' esitelläkseni tärkeimpiä vaihtoehtoja ja kokeiluja naisten liikunnan historiassa silmällä pitäen naisten tämänpäivän vaihetta liikunnan saralla. Uskon nimittäin, että edellisten sukupolvien kokemuksista on hyötyä. Naisten modernin ajan historiahan tuntuu kiertävän kehää: taisteluvaiheet ja saavutukset unohtuvat uupuneen aktiivipolven myötä ja uudet ovat aloittaneet aina alusta. Varsinkin urheiluliikkeessä naisten aiemmat tiedot ovat jääneet tuntemattomiksi naisille itselleenkin.

Käsitteistä

Puhuessamme modernin ajan ruumiinharjoituksista käytämme useimmin sanaa 'urheilu'. Pohjoismaissa sanalle on oma vastineensa: ruotsinkielinen 'idrott' tai suomenkielinen 'urheilu'. Kielenkäytössämme 'urheilu' on asettunut ylihistorialliseksi ihmisten ruumiinharjoitusten nimittäjäksi: siis kaikkien aikojen ruumiinharjoitukset saavat tämän nimityksen

1. Artikkelini on lyhennelmä elokuussa 1996 2. Euroopan naisurheilukongressissa Tukholmassa pitämästäni esitelmästä "How to cross borders - women and sports organisations in the Nordic countries".

ja sen mukaisen tulkinnan. Erialaisten virtausten näkeminen niin siirtymäajan, 1800-luvun, ruumiinkulttuurissa, kuin nykyajassa on hankalaa kaikkivaltiaan (kilpa)urheilun silmälasien läpi. Naisten, jotka toivoakseni ovat vielä halukkaita kehittämään valtataistelun ohessa myös vaihtoehtoja, ja kuuntelemaan myös marginaalista nousevia vaatimuksia, olisi oltava tietoisien tarkkoja käsitteiden käytössä.

Jos tutkimme naisten ruumiinkulttuuria miesten nimeämän urheilukäsitteen varassa, ei meille jää historiasta käteen muuta kuin luu. Pelkät yhteenotot, ja tappiot. Miehet ja heidän liikuntakulttuurinsa on silloin peilikuva, jota yritämme turhaan muuttaa tai täydentää näköiseksemme.

Ehdotankin, että esimerkiksi luodessamme naisten liikuntapoliittista linjaa voisimme käyttää 'urheilun' sijasta kattavampia, joustavampia ja siten näkökulmaamme avartavia termejä: ruumiinkulttuuri, ruumiinharjoitukset, liikuntakulttuuri jne. Paradoksi on, että entiset sosialistiset maat viljelivät muotoilua "urheilu ja fyysinen kulttuuri" osoittaakseen liikuntakulttuurinsa avaruutta ja osoittaakseen vaalivansa työväen ruumiinkulttuurin perinteitä. Tosiasiassa lähes kaikki resurssit ohjautuivat kilpaurheiluun, kuten **Henning Eichberg** huomauttaa. Nyt kun nämä käsitteet on 'vapautettu', miksi naiset eivät ottaisi niitä haltuunsa emansipatorisen pyrkimyksensä ilmaisijoiksi?

Kysymys oikeudesta nimetä itsensä ja tekemisensä on myös valtakysymys. Jos tarkastelemme modernin ruumiinkulttuurin piirissä kehittynyttä, usein urheilun ympärille (tai sitä vastaan) luotua järjestötoimintaa, nimeäminen on ollut valtataistelua. Siitä ensimmäinen historiallinen esimerkkini.

Voimisteluliike: itsenäiset suomalaiset naisvoimistelujärjestöt

Pohjoismaiden ensimmäinen naisvoimisteluseura perustettiin Suomen pääkaupungissa Helsingissä v. 1876, perustajina kaksi säätyläisperheen tytärtä. Toisesta heistä (**Elin Kallio**) tuli myös Pohjoismaiden ensimmäisen naisliikuntajärjestön ja Suomen ensimmäisen valtakunnallisen urheilujärjestön, Suomen Naisten Voimisteluliiton, perustaja. Muiden maiden ensimmäiset naisvoimisteluseurat syntyivät 1880-luvulla; erillisiä naisvoimisteluliittoja ei näihin maihin syntynyt.

Suomen Naisten Voimisteluliitto perustettiin juuri naisten tarpeesta saada nimetä itsensä, oma ruumiinharjoitusmuotonsa. Tiedämme että 1800-luvulla eri voimistelusuunnat kävivät hegemoniakilpailua, joka ulottui myös Suomeen. Naisten liiton perustamisen myötä naiset valitsivat ruotsalaisen, lingiläisen suunnan, miesten pitäytyessä lähinnä saksalaiseen voimisteluun.

Lingiläisyydessä naisia kiinnosti ensinnä konkreettisesti se, että Tukholmassa sijainneessa voimistelun keskusopistossa, lingiläisyyden kodissa, he voivat saada itselleen monipuolisen ammattikoulutuksen, jota kotimaassa ei ollut tarjolla. Mutta heitä kutsui myös lingiläisen voimistelun ns. tieteellinen perusta, sen joukkoluonteelle rakentunut tasa-arvoisuus

(kaikki ovat rivissä yhdenarvoisia) ja kilpailunvastaisuus, jotka jäivätkin pysyviksi tunnusmerkeiksi naisvoimistelulle. Sinänsä lingiläisyys miehille rakennettuna metodina ei naisia tyydyttänyt: uuden liiton ensimmäisiä tavoitteita oli luoda naisten oma voimistelujärjestelmä lingiläisyyden pohjalta. Elin Kallio aloitti tämän työn, mutta varsinainen pohjoismaiden naisvoimistelun pioneeri oli voimistelunopettaja **Elli Björkstén**, Pohjoismaiden tunnetuin naisvoimistelunjohtaja.

Suomen Naisten Voimisteluliitto ei ollut suuri kooltaan - se ehti kasvaa ennen jakaantumistaan vain n. 1000 naisen järjestöksi -mutta sillä oli johtava rooli itsenäisen, erillisen suomalaisen naisvoimisteluliikkeen kehityksessä. Valtaosa naisvoimistelunopettajista kuului siihen, ja se koulutti 1920-luvulle saakka useimmat naisvoimisteluseurojen tai urheiluseurojen naisosastojen voimistelunohjaajat. Tärkein seuraus oli se, että naiset saivat auktoriteetin naisten liikuntakasvatuksessa, niin järjestöissä kuin kouluissa.

Tänä vuonna 100 vuotta täyttävää liittoa ei enää ole, mutta liittoa juhlivat sen tyttäret. 1921 liitto jakautui suomenkieliseksi ja ruotsinkieliseksi liitoksi. 1919 oli perustettu Työväen Urheiluliitto, jonka naistyötä johtamaan siirtyi osa äitiliiton naisista. Juhlavuoden päätapahtuman muodosti viisipäiväinen naisvoimistelujuhla Helsingissä, suurine avajais- ja päätösjuhlineen Helsingin stadionilla ja satoine erilaisine voimistelutapahtumineen ja kilpailuineen. Osallistuin tutkijana mm. juhluvuoden historiallisen osuuden suunnitteluun. Kevään valmistelutyö ja lopullisesti juhla viikko vakuutti minut sen askeleen merkittävydestä, joka 100 vuotta sitten otettiin Suomessa. Naisten oma liikuntakulttuuri (siitähän on kyse, ei pelkästä urheilulajista nimeltä voimistelu), jonka juuret ovat syvällä historiassa, joka on jakautunut ja monistunut, mutta silti paljossa yhdenmukainen, on verraton naispoliittinen voimavara. Olkoon organisoitumismuotoja useitakin, mutta naisten oma järjestö on näköjään korvaamaton voimanlähde.

Muiden pohjoismaiden naiset eivät ole voineet vastaavaa juhlaa kokea, sillä siellä naisvoimistelu on hajautunut yhteisiin liittoihin miesten kanssa. Tosin nämä liitot ovat kaikissa pohjoismaissa naisvaltaistuneet 1950-luvulta lähtien. Naisten oman toiminnan korvikemuotoja on ollut mm. perheenäitien voimisteluliike, joka otti 1940- ja 1950-luvulla tulta Ruotsissa ja Norjassa - toimintalinjaltaan paljolti samanlaisena kuin Suomen naisvoimistelu on ollut.

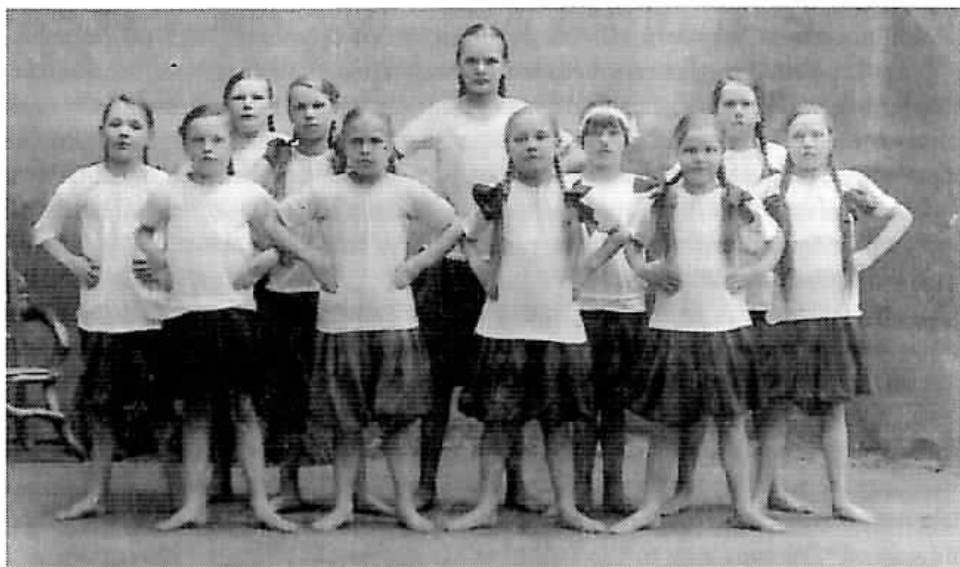
Yhteenvetäen: Suomessa naiset ottivat oikeuden nimetä itsensä ja oman ruumiinharjoitus-suuntansa. Se merkitsi omaa organisaatiota ja omaa voimistelumetodia, jonka ympärille kasvoi liikkeen ydin, omaleimainen naisvoimistelu, jota kehittivät ja ohjasivat naiset itse. Myös kouluissa tyttöjen liikuntakasvatus oli naisten käsissä. Ohjelmassa oli myös useita urheilumuotoja, joita harjoitettiin terveyden ja virkistykseen mielessä: kilpailut torjuttiin.

Voimisteluliitto rakentui 'nais erityisyyden' ympärille ja siksi se hyväksyttiin ilman konfliktia naisten omaksi alueeksi, miesten valtaosan keskittyessä kilpaurheiluun. Tässä on nähtävissä laajassa mielessä ruotsalaisen naishistorioitsijan **Yvonne Hirdmanin** esittämä teoria ns. sukupuolisopimuksesta, s.o. kulloisessakin yhteiskunnassa sukupuolten välillä vallitseva ja niiden valtasuhteeseen pohjautuva kirjaamaton sopimus miesten ja naisten toiminta-alueiden rajoista. Naisten voimisteluliitolla ja sen seuraajilla oli auktori-

teetti sillä alueella, joka oli saanut yleisen hyväksynnän 'naisvoimisteluna', naisten voimisteluliikkeenä. Tähän 'sopimukseen' törmäsivät kipeästi kilpaurheilusta kiinnostuneet naisryhmät 1930-luvulla, ja myöhemminkin.

Urheiluliike: vain miehille?

Urheilu, myös kilpaurheiluna versoi Pohjolan naisten keskuudessa 1800-luvun lopulla. Naisiin kohdistettuja rajoituksia alkoi esiintyä miesten urheiluliikkeen kilpailullistumisen ja sitä vastanneen organisaation myötä 1890-luvulla. Keinoina käytettiin mm. naisen ruumiillisuuden ideologista uudelleenmäärittystä (keskiluokka), josta myös naisurheilun historiat ovat esimerkkejä täynnä. Vielä tehokkaampi keino oli ilmoittaa kilpailut avoimiksi esim. 18 vuotta täyttäneille miespuolisille kansalaisille, mistä olen löytänyt esimerkin Suomesta. Sellaisen kynnyksen yli ei moni nainen rohjennut mennä.

Tampereen Pyrkivän tyttöosasto 1917. (Kuva: Suomen urheilumuseo)

Kuitenkin vielä 1910-luku oli Pohjolassa selvää naisurheilun nousukautta. Suomessa ja Ruotsissa käynnistyivät hiihdon mestaruuskilpailut (1911 ja 1916), Suomessa myös naisten yleisurheilun mestaruuskilpailut (1913). Yhtä lailla kehittyi naisten (kilpa)urheilu Tanskassa ja Norjassa. Tanskalaiset naiset saivat ensimmäisinä edustajansa sikäläisen urheilun keskusliiton, DIF:n hallitukseen jo v. 1921.

Suomen Naisten Voimisteluliitto perusti 1912 naisten urheilumerkin, jonka suoritukset harjoituksineen tarjosivat naisille voimistelun rinnalle reipasta ulkona liikkumista, sekä jo urheilun houkuttamille naisille kilpailuttoman vaihtoehdon. Neljän vuoden keskustelun jälkeen perustettiin Ruotsin urheilun valtakunnanliitossa naisten urheilumerkki 1916. Sillä välin naiset olivat perustaneet Ruotsissa ensimmäisen naisten urheiluseuran, joka sai pian

seuraajia. Suomessa naisten vilkas yleisurheiluharrastus, joka kasvoi myös urheilumerkkitoiminnan myötä, sai aikaan konflikteja urheilukentillä. Yksi esimerkki:

Erään pääkaupunkilaisen naisvoimisteluseuran naiset harjoittelivat urheilumerkkisuorituksia Kaisaniemen urheilukentällä. Harjoitukseen osallistuneen kertoman mukaan heillä oli vakioyleisönään "...koko penkillinen tuttuja Kisaveikkojen jäseniä..Harjoittelumme huvitti heitä suuresti. Varsinkin seiväshyppymme sai heidän hilpeytensä purkautumaan naurunhohotuksiksi. Heidän riehakas naurunsa ilta illan jälkeen oli meille lopulta ylivoimainen koetus."² Myöhemmin naiset saivat Eläintarhan kentältä oman harjoitus- ja suoritusalueen. Ei ihme että suurimmissa kaupungeissa vedottiin mm. kaupunginvaltuustoihin omien urheilukenttien saamiseksi naisille.

1920-luku - naisten omien urheiluliittojen kausi

Tiedämme että 1910-luku oli naisurheilun nousukautta myös Euroopassa: 1917 perustettiin Ranskan naisten urheiluliitto. Tämä liitto teki aloitteen naisten yleisurheilulajien liittämistä olympiakisojen ohjelmaan, turhaan. Moniin Euroopan maihin, kuten Puolaan, Italiaan, Sveitsiin ja Belgiaan perustettiin naisurheilun kansallisia liittoja (tai komiteoita). Ensimmäiset naisten kansainväliset yleisurheilukilpailut järjestettiin Monte Carllossa v. 1921 ja siellä perustettiin myös Naisten kansainvälinen urheiluliitto (Fédération Sportive Féminine Internationale). Liitto ryhtyi järjestämään naisten omia olympiakisoja - ensimmäiset jo v. 1922 Pariisissa. Ohjelmassa olivat pelkät yleisurheilulajit, kuten pääasiassa myös seuraavissa kisoissa.

Seuraavat naisten olympiakisat pidettiin Ruotsin Göteborgissa, nyt naisten maailmankisojen nimellä. Kansainvälinen olympiakomitea katsoi 'olympiakisat'-nimityksen yksinöikeudekseen. Poikkeuksen muodostivat kansainvälisen työläisurheiluinternationaalin työväenolympialaiset vuodesta 1925 lähtien, joiden nimeen KOK tietävästi ei puuttunut. Ilmeisesti naisten katsottiin toimivan alueella, jossa nimeämisen oikeus (ja voima) oli KOK:illa. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että työväenolympialaisten ohjelmaan kuului myös naisten yleisurheilulajeja.

Göteborgin kisat - The Second Women's World Games - täyttivät tänä vuonna 70 vuotta: ne järjestettiin 27.-29. elokuuta 1926. Kisojen emäntänä oli juuri edellisenä vuonna perustettu Ruotsin Naisten Urheiluliitto. Tämän liiton kohtalo kietoutuu yhteen naisten kansainvälisen liiton kanssa.

1920-luvun alussa Ruotsin naisurheilun kehitys oli jatkunut etenkin koulumaailmassa. Sillä oli myös miehinen puolestapuhujansa, göteborgilainen rehtori **Einar Lilie**, Ruotsin (yleis)urheiluliiton hallituksen jäsen. Hän sai 1925 Englannin-matkallaan yhteyden

2. Kleemola 1996, s. 77. Kertojan, Helsingin Naisvoimistelijoiden jäsenen, **Sirkka Saloviuksen** mukaan nauramassa oli myös **Hannes Kolehmainen**, joka kuitenkin oli v. 1912 olympialaisista matkustanut suoraan Amerikkaan.

kansainväliseen naisurheiluliittoon ja kotiin palattuaan ehdotti Ruotsin Urheiluliitolle naisjaoston perustamista ja liittymistä kansainväliseen liittoon. Ruotsin Urheiluliitto torjui ehdotuksen: aika ei ollut sen mielestä kypsä. Sen sijaan liitto suostui erillisen naisurheiluliiton perustamiseen, mikä tapahtui vielä v. 1925 Göteborgissa. Puheenjohtajaksi tuli Einar Lilie, joka oli myös päävastuussa seuraavana vuonna naisten maailmankisojen järjestämisestä. Kisat olivat suurmenestys.

Kun Ruotsin naisurheiluliitto haki pari vuotta myöhemmin maan valtakunnan urheiluliiton (Riksidrottsförbundet) jäsenyyttä, tämä ei naisten erillisorganisaatiota hyväksynyt. Sen mielestä naisten urheiluseurojen tuli liittyä olemassaolevaan erikoisliittoon, jonka vastuulle myös naisten kilpailutoiminta kuului. Kuitenkin, kun naisten yleisurheilu oli osoittanut merkityksensä, se päätettiin ottaa keskusjärjestön ohjelmaan ja Ruotsin urheiluliittoon perustettiin naiskomitea. Naisten Urheiluliitto lakkautettiin vuoden 1928 lopulla.

Ruotsin Naisten Urheiluliiton kohtalo ratkaistiin itseasiassa kansainvälisen naisurheiluliiton myötä. Kansainvälinen yleisurheiluliitto, IAAF, piti naisten liittoa kilpailevana järjestönä, varsinkin kun liitto vahvistui naisten yleisurheilun herättämän myönteisen mielenkiinnon myötä. Kansainvälisellä tasolla naisten sulauttamista ajoi IAAF:n puheenjohtaja, ruotsalainen **Sigfrid Edström**. Jo 1926 päätettiin, että Amsterdamin olympiakisojen ohjelmaan 1928 naiset saivat viisi yleisurheilulajia. Vastineeksi naiset lakkauttaisivat liittonsa, joka korvattaisiin komitealla IAAF:ssä. Naisten Maailmankisat pidettiin vielä kaksi kertaa, Prahassa 1930 ja Lontoossa 1934. Sen jälkeen naisten erillinen yleisurheiluliike oli historiaa. Jälkikäteen ajatellen omasta organisaatiosta luopuminen kokonaan oli epäviisasta.

Suomi, Norja ja Tanska

Naisten mukaantulo olympiakisojen yleisurheiluun oli shokki Suomessa, jossa lajin naisten mestaruuskilpailut oli lakkautettu muutamaa vuotta aiemmin. Lehdistödebatti naisurheilun ja sen olympiakelpoisuuden ympärillä jatkui vuosikausia. Voimakkaasti vastustavalle kannalle asettuivat myös naisten voimistelujärjestöt, jotka eivät hyväksyneet "ulkopuolelta tulleiden" nuorten naisten kilpailuvillitystä ja sen myötä v. 1932 perustettua ensimmäistä naisurheiluseuraa (Helsingin Naisurheilijat), joka vielä liittyi miesten johtamaan liittoon. Naisvoimisteluliikkeessä pelättiin miesten tunkeutumista naisten reviiirille kilpaurheilun kautta: kilpaurheilulle vihkiytyneet naiset olivat rikkomassa "sukupuolisopimusta", joka oli taannut naisille työrauhan. Varsin karkeat pelottelut siitä, mitä vaurioita kilpaurheilu saattoi naisille aiheuttaa (muuttuminen mieheksi, äitiystahdon menettäminen jne) onkin luettava naisten puolustautumiseksi.³

3. Suomessa käytyä keskustelua olen referoinut Jyväskylän kansainvälisessä naiskongressissa 1987 pitämässäni esitelmässä, ks. kirjallisuusluettelo (Laine 1987). Samaa keskustelua käsittelee myös Timo Hakulinen omassa artikkelissaan tässä vuosikirjassa.

Miesten lehdistökommentit olympiakysymyksen yhteydessä olivat Suomessa ja Ruotsissa samankaltaisia: nimenomaan olympialainen yleisurheiluareena oli miehille ja miehyydelle pyhitetty alue, joka menettäisi arvokkuutensa naisten sinne ilmestyessä. Naisten viisi lajia ovat viisi naulaa olympialiikkeen arkkuun, ennusti **Lauri Pihkala**.

Norjassa reagoitiin kansainväliseen kehitykseen perustamalla v. 1928 maan keskusurheiluliittoon naiskomitea, jonka tehtävä **Gerd von der Lippen** mukaan oli lähinnä kontrolloida ja estää naisurheilun eteneminen. Samana vuonna komitea kuitenkin ehdotti että sikäläisen urheiluliiton ohjelmaan otettaisiin naisten 200 metrin juoksu. Keskusliiton lääkärikomitea epäsi aloitteen; lajihan poistettiin ensimmäisen kokeilun jälkeen myös olympiakisojen ohjelmasta. Kun uudetkaan vaatimukset Norjan urheiluliiton ohjelman laajentamisesta naislajeihin eivät tuottaneet tulosta, uhkasi kolme osloolaista yleisurheiluseuraa 1933 perustaa erillisen naisten urheiluliiton. Tällöin urheiluliitto antoi periksi, mutta naisille ei järjestetty mestaruuskilpailuja eikä muita kansallisen tason kilpailuja. Näyttää siltä, että Norjan naiset olivat heikoimmilla miesvaltaan nähden; keppihevosenä miehet käyttivät mielellään keskusliiton alaista lääkärikomiteaa, joka pyrki suuntaamaan naisurheilun joukko- ja kuntourheiluun.

Tanskan urheilun keskusjärjestöön perustettiin naiskomitea 1933 - hallituksen ainoan naisjäsenen vaatimuksesta. Hän suhtautui kriittisesti naisten kilpaurheilun kehityksen suuntaan: se oli liian kilpailullista ja liiaksi erikoistunutta ja vanhat massaurheiluvaatteet oli unohdettu. Naiskomitean tehtävänä oli selvittää - Norjan tapaan - mitkä urheilumuodot sopivat naisille ja millä tapaa näitä tuli kehittää keskusliiton puitteissa. Komitean tuottamassa raportissa ehdotettiin naisille myös yleisurheilua. Raporttia seurasi pitkä ja kiivas lehdistökeskustelu. Tanskalaisen naistutkijan, **Else Trangbaekin** mukaan keskustelussa esitettiin painokkaasti, että naisten tuli kehittää omaa ruumiinkulttuuriaan naisten omilla ehdoilla.

Tässä yhteydessä on vielä syytä muistuttaa, että työläisurheiluliike, joka oli vahva Norjassa ja Suomessa, hyväksyi naisten kilpailut 1920- ja 1930-luvulla: työväenolympialaisissa ja ns. spartakiadeilla olivat naisten lajit mukana ja kansallisissa liitoissa kilpailtiin mestaruuksista. Myös naisten kansanvälinen kilpailuvaihto oli varsin aktiivista. Naisten toiminnasta liitoissa vastasi naistoimikunta, Suomessa sillä oli sihteeri, lehti ja pian oma opisto.

Yleisurheilu oli naisten kilpaurheilun koetinkivi Pohjolassa. Laji oli miesten linnake, jota kruunasivat muhkeat olympiamenestykset. Ruotsi muodosti sikäli harvinaisen poikkeuksen, että siellä oli miehiä, jotka hyväksyivät yleisurheilun naislajina ja edistivät sitä. Miehisen olympiaurheilun maassa Suomessa sellaiset miehet olisi suljettu 1920-luvulla pimeään huoneeseen.

Nais erityisyyttä korostavalla liikunnan loholla, eli voimistelussa ja ei-kilpailullisessa urheilussa naisten toiminta oli voinut saavuttaa jopa pysyvän erillisen liiton asteen. Miesten omimmilla kilpaurheilun alueilla naisten erillisorganisoituminen ei siis onnistunut, tai jos se onnistui, se tuhottiin sulauttamalla. Samalla häipyi naisten oma innostus ja toiminta jäi todellisuudessa miesjohdon useimmiten sangen rajallisesta mielenkiinnosta riippuvaksi.

Lopuksi tarkastelen vielä yhtä organisoitumisstrategiaa eli naisten toimintaa yhteisiin liittoihin perustettujen naisten erillisorganisaatioiden (komiteat, jaostot) muodossa.

Naiskomiteat: ensimmäinen "tasa-arvovaihe"

Tosiasiassa on ollut, että naiset - ilman omia organisaatioita - ovat olleet, ja ovat kodittomia miesvaltaisessa urheiluliikkeessä. 1940- ja 1950-luvuilla yritettiin urheilujärjestöjen ilmettä muuttaa tässä suhteessa yhtäällä naisten, toisaalta miesten aloitteesta.

Toisen maailmansodan jälkeen elettiin varsinkin Norjan ja Suomen urheiluliikkeessä vaihetta, jolloin naisten urheilu oli rivakassa nousussa. Suomessa sotavuosina miesten ollessa rintamalla naisille jäi yhteiskunnallisesta vastuusta ja kaksinkertaisesta työtaakasta huolimatta "tilaa" työpaikkojen ohella myös urheilukentillä: erityisesti naisten yleisurheilu ja mm. koripallo lähtivät liikkeelle tuolloin. Norjassa naiset olivat olleet mukana vastarintaliikkeessä ja muissa tehtävissä, joten tuntui luonnolliselta että naisten paikka urheiluliikkeessäkin määriteltiin tavallaan uudelleen. Ratkaisuun vaikutti myös aiempi maan urheiluorganisaation yhdistyminen. Lisäksi keskusliitossa ja työväen urheiluliitossa naisilla oli ollut jo omat komiteansa, jotka yhdistettiin 1940.

Ruotsissa, jossa keskustelu naisurheilun ympärillä oli hiljentynyt jo 1930-luvulla, naisten urheiluharrastuksen vähäisyys nousi esille 1945 pidetyn urheilumerkkikonferenssin yhteydessä. Tuloksena oli vielä saman vuonna järjestetty naisurheilukonferenssi, joka esitti pysyvän naiskomitean perustamista valtakunnan urheiluliittoon; väliaikainen komitea asetettiin jo samana vuonna 1945. Seuraavaksi kannustettiin kiertokirjein erityisesti piirejä ottamaan esille naisten urheilukysymykset. Piireiltä haluttiin tiedot esimerkiksi naisjäsenistä (joita ei oltu kartoitettu aikaisemmin) ja naisten valmentajista, piirejä kehoitettiin käsittelemään naisurheilun tilaa vuosikokouksissa ja valitsemaan piirien johtokuntiin naisia. Naisurheilun propagoimista varten oli valittava piiriin joko työryhmä, komitea tai yhdyshenkilö. Vuodesta 1946 piti tehdä "naisurheilun uudelleensyntymisen vuosi"! Vielä samana vuonna keskusliitto sai alustavasti naiskysymyksistä vastuullisen työntekijän - josta v. 1949 tuli sivutoiminen naisurheiluneuvoja. Naisohjaajien kurssitus käynnistyi erityisesti Idrott för alla (sport for all) -kampanjan tehtäviin 40-luvun lopulla.

Koulutus, propaganda ja organisaatio: näihin seikkoihin kiteytyi valtakunnan urheiluliiton naistyö jatkossa. Näistä kysymyksistä tuli myös vastaamaan 1952 uudelleen perustettu valtakunnan urheiluliiton naiskomitea. 1940-luvulla työ oli tehty enimmäkseen asian tärkeyden ymmärtäneiden johtomiesten toimesta. 1950-luvulla naistoiminta keskittyi - ja jäi - naisille ja vakiintuneelle naiskomitealle, jonka johdossa oli tunnettu naisurheilija **Inga Löwdin**. Kehityksessä oli yksi haittapuoli: naisia koskevat asiat siirtyivät pois keskusjärjestön johtoelinten esityslistoilta; lisäksi naisten asiantuntemuksen katsottiin riittävän vain naisten asioiden hoitoon.

1950-luvulla naiskomiteoita perustettiin piireihin sekä erikoisliittoihin. Ne järjestivät mittavia naisurheilukampanjoita, tuottivat kirjallista propaganda-aineistoa, kurssittivat ja

kouluttivat. Varsinaiset käytännön urheilun tehtävät kuuluivat kuitenkin erikoisliitoille. Niihin eivät komiteat saaneet puuttua.

Naiskomiteat tekivät suunnattomasti työtä naisurheilun edistämiseksi, ilman merkittäviä käytännön tuloksia. Naisten lukumäärä liitoissa kasvoi, mutta hitaasti ja eikä naisten osuus ylimmässä johdossa juuri parantunut. Konfliktit miesjohdon kanssa jyrkkenivät, etenkin kun oli kyse varojen käytöstä. Yksi 1960-luvun ydinkysymys oli naisten vakinainen neuvojanvirka, jota ei saatu.

Lisäksi RF:n naiskomitea yritettiin useaan kertaan lakkauttaa organisaatiouudistusten yhteydessä, kunnes se 1960-luvun lopulla lakkautettiin 'tarpeettomana' naisten omalla suostumuksella. Samalla luhistui - vaikka niin ei ollut tarkoitus - koko komiteajärjestelmä.

Komiteakausi ei Ruotsissa pystynyt olennaisesti muuttamaan urheiluorganisaatiota houkuttelevammaksi naisille. Jälkikäteen näyttäisi siltä, että naiset tekivät työtä urheiluorganisaatiossa sen ehdoilla, eivät naisten ehdoin: organisaatio oli "valmis", naisten tuli vain liittyä siihen ja alkaa urheilla. Näyttää myös siltä, että naisorganisaatiossa ainakaan aluksi ei ehditty paljoa puhua siitä, mitä naiset halusivat urheilulta. Lähdettiin vain tekemään työtä naisten lukumäärän lisäämiseksi, johtopaikkojen saamiseksi jne. Laadulliset vaatimukset ja kritiikki itse järjestöjen tavoitteita kohtaan olivat harvoin keskustelussa.

Paradoksi on, että vasta kun urheilupropagointi suunnattiin tavallisille naisille yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa, tärkeimpänä niistä Husmoderförbundet (perheenemäntäjärjestö), kampanjointi tuotti tuloksia. Perheenäitövoimistelusta kasvoi maanlaajuinen liike, kuntoliikunta sai naiset liikkeelle. Ei-kilpailulliset, terveyteen ja sosiaaliseen viihtyvyyteen tähdänneen liikunnan ympärille kehkeytyneet liikkeet kasvoivat siis keskusurheiluliiton ulkopuolella, ja paljolti jäivät sinne. Organisaation sisällä sadon komiteoiden työstä kokosi lähinnä nopeasti naisistuva voimisteluliitto.

Organisaatio joka kytkeytyi täydellisesti valtakunnan liiton mittavaan byrokraatiaan, tuntui myös hukuttavan naiset. Sisällöille ja kritiikille jäi vähemmän aikaa. Pohtimatta jäivät myös muut, mahdollisesti rinnakkaiset strategiat.

Norja - NIF:n naisten keskustoimikunta 1946- 1953

Norjassa toimi siis väliaikainen naiskomitea v. 1940 lähtien. Se korvattiin uuden keskusliiton NIF:n yhteyteen perustetulla naisten keskustoimikunnalla 1946. Sen tavoitteena oli propagandan ja valistuksen avulla nostaa naisten urheiluaktiivisuutta. Naistoimikunta järjesti naisohjaajien ja johtajien koulutusta, kartoitti naisten osallistumista ja aktiivisuutta, ja toisin kuin Ruotsin sisarjärjestö, osallistui myös käytännön urheilutoimintaan mm. järjestämällä alkuvaiheessa naisten kilpailuja. Aktiivisimman toimintakauden jälkeen 1949 oli naistoimikunnat liki kaikissa piireissä sekä useassa erikoisliitossa. Piirien naistoimikuntien päätökset alistettiin kuitenkin piirien yleisille työvaliokunnille, eikä keskusnaistoimikunta saanut rakentaa yhteyksiä erikoisliittojen naistoimikuntiin.

Norjan urheilun naisorganisaatio alkoi lakastua jo 1950-luvun alussa ja 1953 keskustoimikunta lakkautettiin. Sen sijaan valittiin kaksi naista uuteen yhdistettyyn valmennus- ja valistusjaostoon. Päätöstä perusteltiin sillä, että naisten toimikunnille ei löytynyt tehtäviä, jotka eivät olisi kuuluneet muiden toimikuntien alaisuuteen, tai joita ei olisi voitu ratkaista yhteisissä elimissä. Toimikuntien työtä tutkineen Gerd von der Lippen mukaan oireita naistyön syrjäyttämisestä alkoi näkyä v. 1949 alkaen, jolloin keskusliitto alkoi rationalisoida ja tehostaa työtään. Naisoimikunta suostui uudistukseen, koska uuteen valmennus- ja valistustoimikuntaan saatiin naisedustus.

Norjan keskusliiton naisoimikunnan työala kaventui loppuvaiheessa Ruotsissa saadun idean mukaiseen perheenäitivoimistelun järjestämiseen. Kun sitäkin tehtävää varten perustettiin erillinen organisaatio urheilun ulkopuolelle, ei toimikunnalle enää jäänyt tehtäviä. Vuoden 1953 jälkeen jäi toimintaan muutama piirinaisoimikunta, ja erikoisliitoista naisvaltaisen käsipalloliiton naisoimikunta jatkoi vuoteen 1966, yleisurheiluliiton 1973 saakka. Ilman yhdyselintä, jonka keskusnaisoimikunta oli muodostanut, naistyö pysähtyi.

Suomalainen "kolmoisstrategia"

Suomen Työväen Urheiluliitossa oli siis ollut naisoimikunta, naissihteeri, naisten oma lehti ja piirien naisorganisaatio 1920-luvun alusta lähtien. Erikoisliitoista Suomen Urheiluliitossa oli toiminnassa naisjaosto 1930-luvulta lähtien. Ensimmäiset järjestelyt urheilun keskustasolla miesten ja naisten välillä tehtiin, kun Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto, maan suurin suomenkielinen naisvoimistelujärjestö, liittyi erikoisliittona SVUL:oon. SNLL:n tulkinnan mukaan se oli saanut vastatakseen kaiken tyttöjä ja naisia koskevan toiminnan yhteisessä liitossa. Naisvoimisteluliitto ei kuitenkaan tarpeeksi pontevasti ryhtynyt edistämään naisten kilpaurheilua. Tähän viitaten perustettiin vuonna 1948 urheilevien naisten aloitteesta Suomen Voimistelu- ja Urheiluliittoon Naisten urheilun keskustoimikunta. Perustamista motivoitiin myös tulevilla Helsingin olympiakisoilla (1952), jonne valmentautuminen naisten puolella oli hoitamatta. Siksi myös SVUL tarttui syötiin hanakasti. Toimikunnan tehtävät olivat samat kuin vastaavien pohjoismaisten sisarorganisaatioiden: naisurheilun propaganda ja naisoiminnan järjestäminen piireissä ja erikoisliitoissa ja koulutus. Heti alkuun suomalainen toimikunta otti järjestääkseen myös naisten massaurheilutoimintaa piirien ja seurojen kilpailukampanjoiden muodossa. Malli siirtyi sellaisenaan Ruotsiin.

Keskusliiton piiriorganisaatioissa oli nyt kahdenlaisia naisoimikuntia, naisvoimisteluliiton myös naisurheilua hoitamaan pyrkineet valiokunnat ja naisurheiluvاليokunnat, mikä aiheutti aluksi sekaannuksia ja ristiriitoja. Naisurheilun keskustoimikunta sai varhaisessa vaiheessa myös palkallisen sihteerin, ja se teki aloitteen myös pohjoismaisesta yhteistoiminnasta, jopa pohjoismaisesta naisten yhteisestä urheilukomiteasta. Tämä kaatui miesjohdon vastustukseen.

Suomessa naisten yhteistyön vahvuutena - ja SVUL:n naiskomitean tuki - olivat mm. Helsingin Naisurheilijat-seuran ympärille kokoontunut naisurheilijajoukko omine lehtineen, sekä porvarillisen ja työläisnaisurheiluliikkeen yhteistyö ja samalla rinnakkainolo, kilpailutilanne. Oman sivustatukensa antoi SNLL:n ja sen ruotsinkielisen sisarjärjestön, FSKG:n olemassaolo. Lisäksi naiset omine mestaruuskilpailuineen ja myöhemmin mm. pohjoismaisine mestaruuskilpailuineen (yleisurheilu) sekä omien urheilulehtiensä avulla pyrkivät muuttamaan urheilun ilmapiiriä ainoalaatuisella tavalla. Tämä otollinen tilanne purkautui valtakunnallisiin urheilupoliittisiin ristiriitoihin.

SVUL:ssa komiteatyöskentely jatkui 1970-luvulle saakka, mutta sen merkitys ja aktiivisuus väheni jo 1960-luvulla. Muutos näkyy myös SVUL:n komitean nimessä: naisurheilun keskustoimikunnasta tuli naistoimintaryhmä (1973). Tällä välin naisten kilpaurheilun merkitys oli noussut kansainvälisesti, sosialististen maiden ja Yhdysvaltojen "urheiluväestö" myötä, ja erikoisliitot ottivat hoitaakseen naiset. 1960-luvun jälkeen naistoiminta maan urheiluorganisaatioissa - työläisurheilua lukuun ottamatta - on ollut hiljaista. Uusi naisten yhteistoiminta on käynnistynyt konkreettisemmin vasta 1990-luvulla, paljon myöhemmin kuin muissa pohjoismaissa.

Tanskan olen sivuuttanut tähän mennessä täysin. Tanskan 'urheiluprofiili' poikkeaa paljon muista pohjoismaista: sen urheilukulttuuri on erilainen, eikä ehkä siinä määrin olympia- ja ennätysurheiluun keskittynyt kuin naapurimaiden. Siten naiset saivat siellä helpommin jalansijaa. Tanskalaisnaiset eivät esim. olleet kiinnostuneita pohjoismaisesta yhteistyöstä 1950-luvulla, koska eivät nähneet itsellään olevan vastaavia ongelmia. Toki pohjoismaisissa yhteyksissä muutamassa tanskalaisraportista käy ilmi, että naisten asema ei ollut itsestäänselvä.

Eri tiet - sama päämäärä?

Naisten organisoitumismallit liikuntakulttuurissa 100 vuoden aikana voisi kiteyttää seuraavasti:

1. Järjestäytyminen nais erityisen ympärille, omin tavoittein, itsenäisiksi liitoiksi Suomen naisvoimistelujärjestöjen tavalla. Tuloksena on organisaation pysyvyys ja naisten autonomia. Edellytys on ollut että järjestöt ovat toimineet miesten intressialueen ulkopuolella.
2. Painostusjärjestöt, jotka perustettiin kilpaurheilun piirissä, miesten alueelle ja tavoitteena naisten hyväksyminen sinne, esimerkkeinä naisten kansainvälinen naisurheiluliitto ja Ruotsin naisten urheiluliitto. Kun tavoite oli saavutettu, järjestöt lakkautettiin.
3. Naiskomiteat, eli käytännössä urheilun propagandaorganisaatio naisia varten, jossa urheilun valmista mallia tarjoihin naisille. Miesten tuki oli usein taktista: naisia tarvittiin (rajoitetussa määrin) kilpaurheilupotentiaalina, mutta ennen kaikkea he olivat kysytyä työvoimaa ja jäsenreservi. Komiteat lakkautuivat joko turhautumiseen tai harhaluuloon

siitä, ettei erillistä naistyötä enää tarvittu. Komiteavaihetta voidaan pitää myös ensimmäisenä ns. tasa-arvotyön muotona.

4. Neljäs malli on yleisin (tässä myönteisimmässä muodossaan "Tanskan malli") ja tyypillisin ns. naisten hiljaisuuden kausille aikamme urheiluliikkeen historiassa: tällöin naiset ovat jossain määrin integroituneet miesjohtoiseen urheiluliikkeeseen ilman erityisiä organisaatiomuotoja tai vaatimuksia. Kuitenkin myös "naisten vaikenemisen kaudet" pitävät sisällään kritiikkiä, vastarintaa - sukupuolikonfliktin, joka on sisäänrakennettuna nykyaikaisessa urheilussa.

Naisten kannalta tuloksellisin on ollut ensin mainittu tie. Selvästi huonoin strategia on ollut omasta organisaatiosta luopuminen. Kaksoisstrategia, samanaikaisesti "sisällä ja ulkona" oli syntymässä Ruotsissa (marginaalista nouseva perheenäitivoimistelu ja työ valtakunnanliitossa), mutta naisten voimat loppuivat kesken? Suomessa kolmoisstrategia, jota hedelmöittivät useat järjestömallit, järjestöjen välinen kilpailu ja naisten yhteiset toimintamuodot, kaatui urheiluliikkeen valtataisteluun ja miesten taktiseen alueen halluunottoon.

Jos tarkastelemme naiskomiteoiden työstä, huomaamme, että se on sama kuin nykypäivän urheilun tasa-arvosta kamppailevien naisten. Voimme pitää komiteakautta liikunnan ensimmäisenä ns. tasa-arvovaiheena. Mielestäni uhkaamme toistaa saman virheen, jos nyt historiassa virheistä voi puhua: naiskomiteat eivät huomanneet, että liittojen komiteoille asettamat raamit rajasivat myös niiden sisällöllisen työn ja siten todelliset mahdollisuudet. Rajoja ei ylitetty, kaikki tehtiin niiden puitteissa. Ennen kaikkea ei asetettu kyseenalaiseksi valmista mallia, jonka puitteissa ja ehdoin toimittiin. Ei kysytty, mitä naiset liikuntakulttuuristaan halusivat.

Tämän päivän naistyö liikunnassa ja urheilussa on paljolti tasa-arvopoliittikkaa, verkostoitumista, johtajakoulutusta jne. On hyvä muistaa, että mekaanisesti toteutettu tasa-arvotyö sisältää riskinsä, siitä esimerkkinä vaikka USA:n koulutukseen liittyneen sukupuolten tasa-arvosäädöksen (ns. "Title IX:n", 1972) viimekätiset jäljet: naisten syrjäytyminen mm. valmennus- ja johtotehtävistä, jopa naisurheilulle tärkeän yliopistojen naisurheiluliiton (AIAW) lakkautuminen.

Mielestäni historia osoittaa, että naisten omia erityisalueita tarvitaan ja niitä on luotava lisää, myös omin voimin järjestettyjä kansallisia ja kansainvälisiä tapahtumia. Ehdotin Sarajevossa 1988 mm. naisten omien "olympialaisten" herättämistä henkiin naisten oman ruumiinkulttuurin monipuolisena näyttönä.

Toiseksi, meidän pitäisi jatkuvasti kysyä: mitä naiset haluavat? Ei ole johtajuutta ilman liikettä ja sen tavoitteita. Eikä ole olemassa vain yhtä naisliikunnan yksimielistä tavoitetta. Juuri siksi sisältökeskustelua on käytävä; voima löytyy myös erilaisista näkemyksistä.

Naiskiintiöt ja muut naisten asemia tukevat erityisratkaisut eivät saa kaventaa naisten pätevyyttä koskemaan "vain naiskysymyksiä". Päinvastoin, on syytä pyrkiä laajentamaan naisten käytännön kokemuksesta nousevaa asiantuntijuutta uusille alueille. Esimerkiksi

pitäisi arkitäiväistä ja konkretisoida ns. liikuntapolitiikka ja hakea sille uusia ympäristöjä (sosiaalipolitiikka). Samalla meidän on tarkistettava käsitteet, joita me käytämme ja ryhdyttävä tarpeentullen itse nimeämään asiat joista puhumme. Tutkijat puhuvat diskurs- sin muuttamisesta: so. on yritettävä murtaa ne (mies)ehdot, joilla keskustelua käydään ja valtaa käytetään.

Lopuksi totean pessimistisesti, että saksalainen **Michael Klein** on ehkä oikeassa väittäes- sään urheilun ilmentävän miesten kulttuuria niin syvältä, että naisten on vaikeaa, ellei mahdotonta aidosti päästä sen osaksi. Siksi naisten on käytettävä useita strategioita, puolustettava omia ja muiden naisten näkemyksiä, ja ennen kaikkea luotava itselleen omia alueita, kukkapenkein tai rauta-aidoin suojattuja hengähdyskeitaita.

Kirjallisuus

(Artikkelissa käyttämäni alkuperäisaineistoa ei tässä yhteydessä eritellä)

Annerstedt, Claes, Kvinnoidrottens utveckling i Sverige, Malmö 1984.

Dansk idraetsliv. Bind 1. Den moderne idraets gennembrud 1860-1940, Gyldendahl 1996.

Dansk idraetsliv. Bind 2. Velfaerd og fritid 1940-1996, Gyldendahl 1996.

Hargreaves, Jennifer, Sporting females. Critical issues in the history and sociology of women's sports, Routledge 1994.

Hirdman, Yvonne, Genussystemet - reflektioner kring kvinnors sociala underordning, Kvinnovetenskaplig tidskrift 1988/3.

Kleemola, Irja, Naisliikuntaa 100 vuotta. Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto 1896-1994. Suomen Voimistelu- ja Liikuntaseurat SVoLi ry. - Finlands Gymnastikföreningar RGF rf. 1995-. Helsinki 1996.

Klein, Michael, Sport und Geschlecht. Zur Einführung, -Michael Klein (Hg.), Sport und Geschlecht, Hamburg 1983, s.7-28.

Laine, Leena, Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa 1856-1917, I-II, Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja 93 A-B, Lappeenranta 1984.

Laine, Leena, Voimistelevat ja urheilevat aatteen sisaret, Teoksessa: Paula Hihnala (toim.), Liikkeen puolesta. Työväen Urheiluliiton naisia 1919-1996, Vammala 1996.

Laine, Leena, From utopies to reality: Women's olympic games in 1991? - Women's strategies in orienting the Olympic movement to serve equality, peace and social progress, ICOSH Seminar 1988, The Olympic Movement "Past, Present and Future", Sarajevo, Yugoslavija. [Proceedings; ei painop., -vuotta], s. 35-53.

Laine, Leena, Historische Entwicklung des Frauensports in Finnland, Teoksessa: Christine Peyton/Gertrud Pfister (Hrsg), Frauensport in Europa, Hamburg 1989, s. 113-129.

Laine, Leena, The 'nature' of woman -the 'nature' of man - effects of gender images on organizing sports in Finland in the 1920s and 1930s, Proceedings of the Jyväskylä Congress on Movement and Sport in Women's Life, 1987, Jyväskylä (Ed. by Marjo Raivio), Vol 1, Reports of Physical Culture and Health 66, Jyväskylä 1989, s. 120-135.

Lippe, Gerd, Kvinneutvalg - organisering av kvinners "särintresser" i idretten, Nytt om kvinneforskning 4/1989. Kvinner og idrett - forskning, perspektiver og utfordringer, s. 34-43.

Lippe, Gerd, Frauensport in Norwegen - 1861 bis 1987, Christine Peyton/Gertrud Pfister (Hrsg), Frauensport in Europa, Hamburg 1989, s. 143-159.

Olstad, Finn & Tønneson, Stein, Norsk idrettshistorie, Forsvar, sport, klassekamp 1861 - 1939, Oslo 1987.

Olstaad, Finn & Tønneson, Stein, Norsk idrettshistorie. Folkehelse, trim, sterner 1939-1986, Oslo 1986.

Olofsson Eva, Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet, Kungälv 1989.